

Prođe nekoliko sparnih i neizvesnih dana, a o gospodinu Goluži se ne sazna ništa osim njegovog neuobičajenog prezimena, koje iskošenim rukopisom beše upisano u prašnjavu hotelsku knjigu. Uzalud su dokoni varošani motrili na svaki njegov korak i u potaji iščekivali da se kakvim neopreznim gestom oda i otkrije svoje namere. Taj izduženi neznanc u crnom odelu i sa crnim šeširom — duboko navučenim na čelo da bi se zaštito od prejakog sunca ili da bi možda tako sakrio oči — nije se, kao za inat, ni za koga raspitivao niti je pak ikome pisao ili telefonirao. Kretao se kao usamljena senka — nečujno i nepredvidljivo. „Ima novca“, govorili su oni siromašniji, „verovatno je kockar.“ — „Na žalost: nije“, uzdisali su vešti starci, „inače bismo ga začas ostavili bez gaća.“ Ipak, svi su bili sigurni da nije špijun, jer je često razgovarao sam sa sobom i gotovo nepristojno izbegavao da se bilo s kim od njih upozna. Najzad se neko zapita: „A šta, ako je došao samo da se odmori?“ Većina je, međutim, sumnjala da bi se jedan takav gospodin, između brojnih letovališta, odlučio baš za njihovo *dejstvij* neugledno mesto.

— Šta smo mu skrivili da nas, podlac, ovako muči — vajkali su se oni najradoznaliji. — Zar nikad nećemo saznati ko je, odakle je i šta smera.

— Ali zar mu ne vidite nesreću na licu — uskliknu neka žena.

Najnestrpljiviji varošani potrčaše na most: tu je gospodin Goluža, sličan zloslutnom gavranu, svakog popodneva stajao presamićen nad kamenom ogradom i dugo, kao da nešto opako smišlja, zurio u ljubičastu reku, koja

je — upinjući se da pretekne samu sebe — hitala prema severu. Tamo ga, međutim, sad nije bilo i mnogi poverovaše da je na neki tajanstven način iščezao i da će, prema tome, njegov iznenadni dolazak ostati nerazjašnjen.

— Tako nam i treba kad oklevamo — reče jedan varošanin koji je uvek oklevao.

Ali, baš tada, gospodin Goluža odnekud neobjasnivo iskršnu i uđe u glavnu varošku kafanu. Dok je gipkim hodom promicao između namah stišanih gostiju, tražeći odsutnim pogledom sloboden sto, svi opaziše da je u licu zaista nespokojan. Ipak, kad u jednom trenutku zastade, mnogi poverovaše da će im se pridružiti i počeše da pomiču svoje stolice. On se, međutim, samo nagnu prema oniskom kelneru i šapatom naruči dupli gulaš. Zatim se uputi u najtamniji ugao i, okrenuvši svima leđa, sede sâm, ne skidajući svoj crni šešir, kao da je bio svratio samo načas da — predahne.

— Ovo je već i suviše: nepoznati gospodin nas čak i ne primećuje — ote se sva nakupljena gorčina jednom od osetljivijih varošana.

Bio je to, izgleda, poslednji čas da se nešto valjano preduzme i tako prestane s kojekakvim nagađanjima. Ali нико se, izgleda, još nije usudivao da mu pride ili ga nešto zapita. Svi su samo piljili u njegova uzana i povijena leđa.

Od njihovih pogleda, koje je poput zatupljenih strelica osećao na potiljku, on se još više povi i poče brže da jede. Želeo je, u stvari, da se okreće i upozna bar sa nekim od tih ljudi. Ali bojao se da ne naprave neku sprdnju s njim. Često su mu se muškarci podsmevali, čak i onda kad im je s najdubljom odanošću dokazivao svoje prijateljstvo. Naravno, žene su u tome bile još bezočnije: odbijajući ga — nisu se ustručavale da mu pokažu koliko ga, u stvari, sažaljevaju. Tako se on — iako se nikad nije mogao pomiriti s mišlju da je ništavniji od ostalog sveta — vremenom ipak sviknuo na svoju sudbu i počeо sve više da se usamljuje, strpljivo vrebajući iz svoje po-

tištenosti svaku mogućnu priliku da nečim lepim osmisli svoj praznjikav život. Čak se potajno nadao da će se neka zamamljiva devojka ili bogata udovica kad-tad zaljubiti u njega ili da će mu se, možda, jednom kad to najmanje bude očekivao, desiti da izvuče glavni zgoditak na lutriji. Sada je čutke jeo, gord i od same pomisli da izaziva opštu radoznalost, ali u isti mah i dovoljno opreza da bi se s tim ljudima, koji su uzdržanim kašljucanjem narušavali mučnu tišinu, upustio u bilo kakav razgovor.

— A zašto vi, gospodine, onoliko čučite na mostu? — obrati mu se jedan bolečivi glas.

— Ne umem da plivam pa u inat pljuckam u reku — ne okrećući se, odgovori on.

— Je l' nama u inat?

Gospodin Goluža prestade da jede: tanki i dugi prsti mu zadrhtaše na isflekanom stolnjaku. Ali, za svaki slučaj, čutao je.

— Uostalom, šta čete vi u našoj varošici?

— Sigurno ovde imate nekog važnog posla?

— Ili možda bežite od nekog?

On se pomeri kao da namerava da ustane, ali samo pripalci cigaretu. Onda se okrenu i sa čuđenjem ih pogleda.

— Izjasnite se, čoveče: pa valjda niste ovamo zalutali?!

Gospodin Goluža se i sâm upita da li se ovde obreo slučajno ili pak zato što se u njemu nešto neobjasnivo opiralo da stigne na more. Uostalom, to sad više i nije bilo važno. Zna samo da je pre tri dana, presedajući iz jednog u drugi voz, trebalo da dugo čeka na ogoleloj, užarenom šljakom posutoj, železničkoj stanici i da je to nepredviđeno vreme pokušao da iskoristi u razgledanju ove, po svemu sudeći, prelepne varošice. Međutim, dok je besciljno šetao njenim uličicama, ukrašenim starim drvećem, u njemu odjednom — bez ikakvog pojmljivog razloga — usahnu želja za putovanjem i morem, koje inače nikad ne beše video, pa ne razmišljajući da li je to pogrešno što čini — unese svoj oskudni prtljag u hotelsku sobu čija su dva uzana prozora osmatrala reku. A kad je tog istog popodneva u brojnim kafanicama

otkrio koliko je hrana začudujuće jeftina — silno se obradovao što će svoj kratki godišnji odmor ipak provesti štedljivije, pa čak — s obzirom na podozrenje koje je očevidno izazivao — i mnogo uzbudljivije nego na onom čuvenom moru od koga beše neočekivano odustao.

— Izabrao sam vašu varošicu — reče zatim.

— Za šta ste je izabrali? — zaustaviše oni dah.

— Da se odmorim.

— To nije istina, gospodine. Niko nije lud da ovde traći svoje dane, ako već ne mora.

— U redu — nervozno se iskašlja on. — Greškom sam sišao s voza.

— Kakvog voza? Što izmišljate svašta! A osim toga: ako ste već i greškom među nama — zašto ste ostali tri dana?

— Otkud znam? Valjda sam neočekivano zavoleo vaše majušno mesto.

— Vi nam se još i podsmevate: kao da mi ne znamo da kod nas nešta ničeg što bi se moglo zavoleti.

Gospodin Goluža pognu glavu. Osluškujući plahu kišu koja se beše prosula iz do malopre usijanog avgustovskog neba, smišljao je odgovor koji bi ih sve zadovoljio.

— Ali morao sam ostati ovde, jer sam se iznenadno razboleo.

— Ako ste bolesni, zašto onda — umesto lekova i čajeva — žderete onako masna i zabiberena jela! Šta će vam sve te silne kalorije usred leta?

— Pa hrana vam je toliko jeftina da razumnom čoveku mora porasti apetit.

— Kaješta! Vaši razlozi su sasvim drukčiji: vi, u stvari, prikupljate snagu. Vi se na nešto spremate.

— Tačno — uskliknu on. — Spremam se da odem na more!

— A šta ćete na moru kad ne znate čak ni da plivate? Ili će, možda, neko drugi da pliva za vas?

On opet začuta, svestan da više ničim ne može suzbiti njihovu sumnjičavost koja je već prerastala u pretnju:

glasovi su im podrhtavali i ruke su im se odsečno pomicali. Zato namah odluči da otpituje.

— Poslednji put vas molimo: recite nam zašto ste izabrali našu varošicu?

— A ako odbijem da vam to priznam?

— Onda ćemo zaključiti da se za nešto podlo spremate. Nameravate li, možda, da nekog ubijete?

— Zar vam ja ličim na čoveka koji bi mogao da digne ruku na nekog drugog?

— Gle! Pa ruka se jedino i diže na druge, uvaženi gospodine.

On drhtavim prstima razmaknu kravatu i otkopča košulju ispod grla. Zatim s gorčinom uzdahnu:

— Gluposti! Pravi čovek je valjda u stanju da se i sa samim sobom obračuna?

— Valjda niste rešili da se ubijete? — šapnu jedan čovečuljak i još više se smanji.

Gledajući njihova ozbiljna i od iščekivanja napeta lica, on dobi želju da im se naruga: ionako mu nisu dozvoljavali da dokrajči svoj gulaš.

— Pa ako već moram, priznaću: izabrao sam vašu čarobnu varošicu da se u njoj oprostim od — života.

Oni svi poustajaše i okružiše ga: posmatrali su ga s nekim bolnim uvažavanjem. Njemu se to mnogo dopade i, osmehujući se zagonetno, usporenim pokretima pripali cigaretu.

— Pobogu, čoveče, šta vam je? Zbog čega ste se na to odlučili?

— Smrt je velika stvar — šapnu odsutno gospodin Goluža.

— Da vam se nije nešto strašno desilo?

— Samo nemojte zbog žena! Žene su ološ.

— Ljudi su se uvek ubijali zbog žena ili kocke — reče neko od starijih.

— Život je kocka — osmehnu se on. — Ali vi to ne razumete, jer je u pitanju izvesna suština.

Oni su čutali, ne pomerajući se, smerni i valjda uplašeni od te neuhvatljive i opasne suštine u koju nisu mogli da proniknu.

— Nemojmo mu više dosađivati — oglasi se jedan od uvidavnijih varošana. — Čovek, izgleda, zna šta hoće.

— Uvek sam znao — reče gospodin Goluža i jednim bezvoljnim pokretom leve ruke izvadi novčanik da bi iz njega istresao sitninu na sto, a odmah zatim veoma brižljivo izbrojao i odvojio u stranu odgovarajući iznos za gulaš i hleb.

— Ali, gospodine — uskliknu oniski kelner savijajući se u struku — vi se valjda samo šalite sa mnom?

— Kako molim — vidno pobledi on. — Zar ste već podigli cene?

— Naprotiv, gospodine: vi ne plaćate ništa, jer ste i meni i celoj kafani ukazali čast.

Tog trenutka život gospodina Goluže uze posve neuobičajen i nepredvidljiv tok, jer većina varošana — zadivljeni njegovom namerom — pokazaše veliku spremnost da mu olakšaju poslednje dane u njihovom gostoprimaljivom kraju. Tako ga direktor hotela odmah izvesti da on, u stvari, čitavoj ustanovi svojim boravkom čini neizmernu čast i da zbog toga svi njegovi troškovi, ma koliko iznosili, neće biti naplaćivani. A već sutradan, najviše mu svoje besplatne usluge: berberi, krojači, obućari, časovničari i fijakeristi. Bogatiji i ugledniji meštani obaveštije ga, naravno sa svoim potrebnom uviđavnošću, da se — ako mu ustreba — može poslužiti čak i njihovim novcem.

On se, međutim, tih prvih dana čuao da ne nasedne njihovoj darežljivosti, jer je bio siguran da su naumili da naprave neku veliku sprdnju s njim. Zato je odbijao sve ponude i poklone i branio se, istina prilično nespretno, od raznih počasti, uporno tvrdeći da on ni po čemu ne zavređuje svu tu pažnju koja mu se, mimo njegove želje, ukazuje. Pomišljaо je čak da se noću iskra-

de i prvim vozom nekud otpuće pa makar stigao i na more, ali nije mogao odoleti iskušenju da sačeka razvoj događaja u kojima je već naslućivao nešto osobeno i uzbudljivo za čim je oduvek, u potaji, čeznuo i zbog čega je vredelo da se sad upusti i u izvesni rizik. Odluci se zbog toga da ostane još neko vreme u toj izludeloj varošici, samo uz svu mogućnu opreznost prema svemu što su mu oni — osećao je to — lukavo poturali, namamljujući ga da zakorači na tanak led.

Varošane je, međutim, to njegovo uzdržavanje i opiranje od svega što su mu nudili još više uveravalo da je on zaista onaj pravi i jedinstveni čovek koji se izdigao nad ovozemljaskim zadovoljstvima i taštinama i konačno se opredelio za smrt pa nisu žalili truda da mu zbog toga izraze svoje uvažavanje i, naravno, sve pokušaju da mu se nekako približe ili se sprijatelje s njim: pozivali su ga na večere, slave i rođendane; molili su ga da im bude kum; zaklinjali su ga da im rastumači tu suštinu u koju je uspeo da pronikne.

Gospodin Goluža je uzmicao zbumjeno i, smeškajući se nevoljno, izražavao svoje čuđenje:

— Uopšte vas ne razumem: ponašate se kao da mi zavidite na onoj mojoj odluci.

— Naravno da vam zavidimo — šaputali su oni uzbudođeno. — Mi se nikada ne bismo usudili na takav čin, jer se bojimo svega, a naročito smrti.

— Onda me bar ostavite na miru — uzvraćao im je on.

— Ali to ne bi bilo pošteno — reče neko. — Ne možemo ostati ravnodušni prema vama, jer ste nas zadužili.

— Zar ja? — oprezno će on.

— Pa razume se: vi! Zar ne shvatate da ste nam vratili nadu da će se najzad i kod nas nešto osobito, uzbudljivo i strašno desiti.

Već je počinjao i da im veruje, jer su sve češće — sa obzirnošću koja je otkrivala svu njihovu bojažljivost — nastojali da od njega saznaju dan kada će se ubiti. Posebno ih je kopkalo da li namerava da to učini javno — na čemu bi mu bili veoma zahvalni, jer bi s punim pravom pozvali i televiziju da snimi čitav događaj —

ili će pak sve to obaviti krišom i bez svedoka. On je, na njihovu žalost, samo neodređeno klimao glavom, ostavlajući ih u potpunoj nedoumici, dok je sâm — osećajući neku slatku jezu — već slutio da ih je nadvladao i da se približava veliki preokret koji će mu omogućiti da se poigra sa svima njima.

I zaista: bio je u pravu.

Jednog jutra, krajem septembra, dok je svetlost pljuštala po sivim krovovima i već požuteljim krošnjama lipa, u njegovu sobu uđe jedna od najlepših varoških žena i, sa suzama u modrim očima, priznade mu da ga je protekle noći usnula kako nožem probada svoje srce i da je tek onda, probudivši se od straha, u njegovom samrtničkom liku prepoznala muškarca kojeg je oduvek čekala da joj otkrije ljubav. Gospodin Goluža gotovo posrnu, jer namah pojmi — sa užasom koji može samo da se oseti pred još neviđenom lepotom — da se u tom času zaista ostvaruje njegov san i sasvim omamljen tom mišlju — zagrca:

— Zbog vas, gospo, spremam sam čak i da živim!

— Ali to ne dolazi u obzir — zajeca ona bacivši mu se u naručje. — To bi bila uzaludna žrtva, jer vi mene baš i uzbudujete, za razliku od mog ništavnog muža, zato što znam da ćete uskoro, svojom voljom umreti i da ću vas, dakle, zauvek — izgubiti.

Tako otpoče pravi život gospodina Goluže: rasterećen one bojazni od mogućnih ljudskih podvala i smicalica on se sasvim opusti i predade svim zadovoljstvima koja mu je izobilno nudila gostoljubiva varošica. Više ništa nije odbijao. Čak je tražio — ne bi li što dublje proniknuo u suštinu — da mu se omoguće što lagodniji uslovi za razmišljanje. Varošani, razume se, sve učiniše da mu udovolje: hranili su ga najukusnijim jelima, snabdevali su ga najskupljim vinima, poklanjali su mu najelegantnija odela. A najdražesnije žene varošice — uverene da se on ipak zagledao u smrt zbog neke nesrećne ljubavi — nastojale su da ga, u prepodnevnim časovima dok

su im muzevi bili u kancelarijama, na izvestan način uteše i kod njega tako povrate izgubljeni ugled ženskom rodu. Kasnije, da bi ga mogle i javno posećivati, one proneše vest da je gospodin Goluža, u stvari, vidovit i da ga redovno obilaze samo zato da im iz dlanova i kafenih šoljica — proriče sudbinu.

I on je to zaista činio, po opštem mišljenju veoma stručno i prilježno: sa svakom od tih napasnica ostajao je dugo zaključan u sobi — istražujući do najsitnijih pojedinosti njenu budućnost — a da se nikad nije požalio da mu dosađuju ili oduzimaju vreme posvećeno razmišljanju. To je, između ostalog, samo još više potvrđivalo činjenicu da je on jedan osobit gospodin.

Muškarci su ga, naravno, posećivali iz sasvim drugih razloga: da se posavetuju s njim, da mu se požale jedni na druge, da mu povere neke svoje tajne. Tako jednog kišnog i zamagljenog dana, neki varošanin naivnog lica priznade gospodinu Goluži da je — što namerno a što nehotično — mnogo ubio i ljudi i životinja, ali još ne zna da li je zbog toga navukao na sebe neki greh ili je samo uobrazio koješta!

— Greh je ubijati životinje — reče gospodin Goluža — ali što se tiče ljudi — stvari stoje ipak drukčije: njih ste, razume se, oslobađali tegoba života.

— Kako se uzme — iskezi se čovek sa naivnim licem.

— Uzmimo da je tako kao što sam protumačio — velikodušno reče gospodin Goluža i naglo ustade, što je uvek značilo da je posetilac otpušten.

Umeo je, dakle, da se ponaša strogo, jer se već smatrao čovekom od ugleda! U stvari, sve što mu se u poslednje vreme dešavalo primao je mirno i dostojanstveno kao da mu je sve to — ma koliko izgledalo neverovatno — s pravom i pripadalo. O povratku na nekadašnji tegobni život — proveden između prašnjave kancelarije i uvek zapuštene samačke sobice — nije ni pomiclao.

— Ostaćeš ovde zauvek — uveravao je sebe. — Ovde ti se sve dogodilo!

Ali u kasnu jesen, njemu se na licu pojavi neka čudesna svetlost, te mnogi poverovaše da mu se iz očiju pomalja bliska smrt, dok su izvesni varošani, skloni sumnjičenjima i klevetanju, prinosili glasove da se gospodin Goluža nepredviđeno zaljubio. Naravno, niko se nije usuđivao da ga o tome nešto zapita, jer su se svi već bili osvedočili da on iz dna duše prezire ljudsku radoznalost, zbog čega, uostalom, o njegovom proteklom životu ni sad nisu znali više negoli onog prvog dana kad se — izdužen poput pritke i sav u crnini — neobjasnjivo pojavio među njima. Ostajalo im je, dakle, da i dalje samo nagađaju ili bar strpljivo sačekaju šta će se na kraju zbiti.

— Ubiće se ovih dana — uskliknu neko i muškarci, mahom stariji, počeše da se prepriru da li će to učiniti: javno ili krišom; danju ili noću; pištoljem ili nožem.

Najčuveniji varoški kockar valjda zbog toga otvori kladionicu: tako u njegov stan pohrliše svi oni koji su verovali u svoju sreću i počeše da se otimaju, bez obzira na cenu, za žućkaste listice na kojima beše pečatom — specijalno za tu priliku izrezanim — utisnut mastiljavi lik gospodina Goluže sa odgovarajućim datumima kao mogućnim danima i časovima njegove smrti. Gotovo cela varošica se kladila i sa uzbuđenjem iščekivala rezultat, jer je glavni i jedini zgoditak bio zaista primamljiv: jednomesečni boravak na onom moru od kojeg gospodin Goluža beše odustao.

Jedino se lepe varoške žene nisu kladile: smeškajući se tajanstveno, kao da su i same postale vidovite, izjavljivale su:

— Neće se ubiti. Još neće!

U to vreme, njega beše samo ophrvala mučna misao da će se sve to što mu se dešava loše završiti, jer je sve već postajalo toliko neverovatno da bi moglo i dalje trajati. Zato je, u sve kraćim popodnevima, umesto da posle obilnog ručka po običaju malo odspava — što je smatrao razumnim zahtevom svakog dugog života — ostajao gotovo do sumraka na prozoru, posmatrajući

preko zamućene reke kako se, iznad opustelih i pokislih strnjija, u jatima komešaju izgladne vrane. Ali tu njegovu bojazan uskoro potisnu jedna druga misao, koja ga — baš zato što je bila prelepa — čitavog ispunji kajanjem i nespokojstvom. Bila je to, u stvari, slutnja da ga je, možda, čak sâmo proviđenje odredilo za neka velika dela koja su mu, valjda pukim slučajem, do sad izmicala.

— Eto — s gorčinom je prebacivao sebi — da u poslednjem ratu, na primer, nisam dezertirao: mogao sam postati heroj ili general.

U takvom raspoloženju, zateče ga jednog dana — iskašljavajući se smerno iza njegovih leđa — direktor hotela. Gospodin Goluža ga odmeri mrzovoljnim pogledom i nastavi da osmatra daljinu koju su još uvek neumorno nadletale vrane.

— Oprostite što smetam, ali vrata su bila odškrinuta pa sam mislio...

— Gle, a zar nije dovoljno što u ovom bednom hoteliću ja razmišljam?

— Je l' opet razmišljate o suštini?

— Pa naravna stvar — jetko procedi on. — A onima što su se kladili, kažite da su izgubili: moju smrt niko ne može da uspešno predvidi, jer će ona proizići iz mog — nadahnuća.

Tako su se osipali dani: sve kraći i sve tmurniji. Na varošicu se stuštiše vetrovi, kiše i snegovi: cvilele su ogolele i promrzle topole kraj reke. Svi se zavukoše u kuće i prestaše, bez velike ili preke potrebe da izlaze. Jedino je gospodin Goluža — nesumnjivo i time pokazujući koliko je drukčiji od ostalog sveta — svakodnevno šetao glavnom ulicom, a zatim, nalakćen na ogradu mosta, stajao nad rekom koja se otimala ledu sve dok mu stud ne bi probila darivani kaput, specijalno za njega napravljene čizme i teški vuneni šal, ispletten nežnom rukom neke od onih prepodnevnih žena.

Međutim, krajem decembra on dobi proliv i ostade nekoliko dana u sobi, odbijajući hranu i piće i uskraćujući svakome mogućnost da ga poseti ili na bilo koji drugi način uz nemiri. Pio je raznovrsne čajeve, koje je sam kuvao, a na sva zabrinuta raspitivanja da li je, možda, oboleo — stideo se da prizna kakva ga je nevolja snašla, pa je po direktoru hotela poručivao da se potpuno predao razmišljanju. Iz toga varošani zaključiše da on, u stvari, fizičkim pročišćavanjem svoje telo priprema za konačno prelaženje u duh i da će, po svoj prilici, diti ruku na sebe u novogodišnjoj noći kad opšta radost dostigne vrhunac. Cela varošica je brujala o tome i svi su se osećali, na izvestan način, postiđeni, jer su slutili da on svoj odlazak planira u taj, za sve njih, radosni čas samo zato da bi istakao s kakvim gađenjem napušta svet u kojem oni ostaju. Zato počeše da ga mole i nagonvaraju da tu svoju namenu sproveđe kasnije, u neki drugi, beznačajni dan kako bi ga svi mogli s uživanjem ožaliti. On se dugo vajkao i nećkao. Najzad, pristade da im ne kvari veselje. Obeća čak da će im se, protivno svojoj želji, pridružiti i na novogodišnjem dočeku.

I zaista, u okićenoj i prepunoj hotelskoj sali, gospodin Goluža, pošto mu proliv srećom beše minuo, uspe da te noći zadivi sve najuglednije varošane: jeo je i pio kao da u svemu tome uživa, a dvaput je čak i zapevao — kao da se i sam raduje životu koji napušta.

U januaru se ipak nije uzdržao da ih često s podsmehom ne podseti na tu noć.

— Radujete se kao budale — govorio je. — To je nedostojno! Kao da ne postoji i — patnja!

— Šta ćete — izvinjavali su mu se oni otmeniji u ime svih varošana. — Naš svet je nepopravljiv kao stoka: samo jede, pije i na sve načine pokušava da uživa.

— Ali zašto se bar preda mnom malo ne uzdržite. Valjda vas moja sudbina obavezuje i na izvesnu pristojnost. Vest o njegovom opravdanom gnevnu, mnoge varošane postide: dok je on šetao glavnom ulicom — više se nisu nedolično smejali ili prostački svadali, a u svakoj kafani — u koju bi iznenadno ušao — nastajao bi tajac ili bi živahne ciganske violine odmah prelazile u neku setnu

melodiju ili čak u pogrebni marš. Ali, zanet svojim mislima, on nije tome pridavao nikakvog značaja. Jednostavno: sve više je izbegavao muški svet, otvoreno mu upućujući svoj prezir. Ženama se to naročito dopadalo: ne zazirući više ni od koga — posećivale su ga sve češće, javno saopštavajući da je gospodin Goluža, u stvari, najčudniji muškarac koga su ikad upoznale.

Baš u to vreme, većina oženjenih varošana — mada su se zaklinjali javno da uopšte nisu ljubomorni — počeše da mu najljubaznije preporučuju za konačni obračun sa životom svoje već isprobano oružje: starinske koltove, moderne brauninge i elegantne damske pištolje. Gospodin Goluža im se na tim ponudama najljubaznije zahajivao, uveravajući ih u isti mah da će, iz poštovanja prema sopstvenoj smrti, ipak izabrati neki originalniji način da napusti ovaj neosmišljeni svet.

Možda slučajno, a možda i zbog toga što o svemu tome beše nešto načuo — najbolji varoški berberin već sledećeg dana pohita da mu ponudi svoju svesrdnu pomoć.

— Ali ja te ne razumem — obrecnu se na njega gospodin Goluža. — Pređi već jednom na suštinu, beštijo!

— Ma nije reč o sušтинu — šaptao je uzbudeno berberin. — Ja i ne znam šta je to suština! Nego, o veštini se radi, gospodine moj! O veštini!

— Kaži onda! Šta se ustručavaš.

— Pa eto, s vašim blagoslovom, mogao bih da vas recnem britvicom ispod grla. A britvica je od švedskog čelika — nećete je čak ni osetiti.

— A šta ako je ipak osetim?

— Jamčim vam svojom čašcu: biće sve gotovo dok trepnete. Osim, naravno, ako ne zahtevate da vam, ulevo od grkljana, upišem jedan specijalni rez, koji se veoma često upotrebljava na istoku.

— Iako bi to bilo sjajno, odbijam toliku žrtvu — velikodušno će gospodin Goluža. — Posle bi te mučila savest, zar ne?

— Naprotiv, gospodine moj — uskliknu berberin — tek onda ču da olakšam dušu: još od šegrtskih dana mene opseda slatko iskušenje da pritisnem britvicu ispod nečijeg gospodskog grla.

— Pa šta si čekao do sada?

— Uvek mi je u odlučnom času otkazivala petlja: jezik mi se osuši, oči mi se zamagle i — što je najgore za jednog pravog berberina — ruka mi sramno zadrhti, tako da su se mnoge mušterije često pitale da li sam ja odista majstor svoga zanata. A ja, razume se, ne smem da im objasnim zbog čega mi ručica drhti. A ona: drhti li drhti. Prosto bih je pljunuo, gospodine moj.

— Zanimljivo — šapnu on i namah poblede. — Ali šta ćemo — ako ti i na meni ručica zadrhti?

— E, vi ste ipak nešto sasvim drugo — štucnu berberin.

— Vi ste već odabrali smrt, a uz to ste i iz velegrada, što me posebno uzbuduje.

Gospodin Goluža je čutao, dobijući prstima po stolu. Činilo se da razmišlja. Onda ustade i jednim odsečnim pokretom ruke otvorи vrata. Hteo je da vikne, ali oseti da je izgubio glas i napregnu se da ga povrati, čudeći se strahu koji ga je odjednom obuzeo. Najzad jedva izusti:

— Odsad ču se sam brijati!

— Ali ja sam hteo da vam pomognem — zamruca berberin. — Ovih meseci sam se toliko svikao na vaše grlo da sam ga tako reći — zavoleo.

— Napolje, zlikovče — ciknu gospodin Goluža.

Te zamrznute februarske noći mučili su ga snovi: do najjezivijih pojedinosti, ukazaše mu se prizori sopstvene smrti. Svaki čas se budio u znoju, jedva dolazeći do daha. Zatim je ustao i, ogrnuvši se toplim čebetom, dugo šetao po sobi i pušio. Osluškujući nepojamno i zloslutno zviždanje vetra, osećao se toliko usamljen i izgubljen kao da je sam sebe, u nečemu, bio prevario. U samu zoru, doneće odluku da što pre nestane iz varošice. Sa tim mislima, najzad smiren, ponovo je zaspao, obgrlivši svojim dugim i tankim rukama skupčana ko-

lena. Osmehujući se otvrdlim usnama, u stvari, sanjao je — more.

Ustao je tek posle podne i u slast ručao, uživajući i u samoj pomisli da ga je onaj mučni san minuo. Namerao je da izade u svoju poslednju šetnju niz glavnu ulicu, a onda da se s prvim mrakom iskrade i uhvati neki voz prema jugu. Istina, bio je zbog toga i žalostan, ali se ipak nadao da na svetu postoji još neko mesto koje bi se moglo izabrat i možda zavoleti.

Tog popodneva posetiše ga sedmorica uglednijih varošana od čijih smračenih lica on namah oseti kako ga u grudima liznu nekakav plamičak koji je najpre mogao biti zla slutnja. Ipak smognu snage da im se osmehne.

— Dobar dan, gospodine Goluža.

— Moji su dani odbrojani — jetko im uzvrati on.

— Izvinite, ali upravo smo zbog toga i došli — reče onaj najstariji.

— Nije mi sad ni do čega: dodite drugi put.

Ali oni se, ne skidajući kapute i bunde, razmestiše po sobi: četvorica posedaše u fotelje; jedan se izvali na krevet; onaj najkrupniji, oslonivši se ledima na vrata, ostade da stoji.

— Najzad je došlo vreme da se objasnimo — reče on žmirkajući kosim očima.

— A zar ionako sve nije jasno?!

— Bogme nije: davno ste nam obećali da ćete se ubiti i mi se sad, posle svega, osećamo prevarenim.

— Gle — lecnu se on. — Pa vi ste mene prevarili: nagovorili ste me da one svečane noći odustanem od svog konačnog spokojstva, pa sad, čekajući odgovarajuće nadahnuće, moram i dalje da vas gledam i podnosim.

— Ali mi više ne možemo vas da gledamo, a još manje da čekamo to vaše spokojstvo!

— Kako se samo usuđujete da se petljate u moju sudbinu — planu gospodin Goluža.

— Imamo pravo na to, dragi gospodine, jer ste vi svoju najavljenu smrt vešto i lukavo utkali u naše živote: čitavih šest meseci brinuli smo o vama, lišavajući sebe mnogih udobnosti i zapostavljajući svoje poslove i interese. Za to vreme, umesto da ste izvršili svoju obavezu, to jest dug časti prema nama — vi ste sramno zloupotrebljavali našu dobrotu i strpljenje: rasipali ste naš novac, i, uživajući prekomerno, širili nemoral u našoj patrijarhalnoj sredini. Čak ste se i ugojili. I to sve na naš račun.

— Sami ste zahtevali da živim na vaš račun — ciknu on. — Ali gadno se varate ako mislite da vas od samog početka nisam prozreo. Bio bih glup kad ne bih shvatio da ste me sve ovo vreme, u stvari, koristili za reklamu, s potajnom nadom da ćete na kraju, kroz moju smrt, dospeti — bez ikakvih ličnih zasluga — u velegradske novine ili čak na televiziju i tako celokupnoj javnosti nametnuti svoje ništavno postojanje, a povrh svega još namamiti i turiste u vaše malo i zagađeno mesto, koje mi je, iskreno rečeno, oduvek bilo odvratno.

— Ah — zagrajaše sva sedmorica — zar vi tako isplaćujete svoje račune? Zar je to vaša zahvalnost?

— Nije, nije — vikao je gospodin Goluža, gotovo se gušći u gnev — jer ako je došlo vreme da se polažu računi — zahtevam da mi se odmah obračuna odgovarajući procenat od sveukupne dobiti koju ste, zahvaljujući mojoj naivnosti, već stekli.

— E, pa gospodine Goluža: vi ste zaista veličanstveno dubre — šapnu neko, a šestorica ostalih, u jarosnoj nemoci, samo zaklimaše glavama.

— Ako nastavite da me vredate — ja ću odmah otpustiti iz vašeg prljavog i beznačajnog mesta. Ionako sam ovde greškom sišao s voza.

— Kakvog voza? Opet pričate koješta kao da ne znate da našu varošicu oduvek nepravedno zaobilaze i magistrale i železničke pruge.

On pognu glavu i ostade dugo tako povijen — čuteći. Činilo se da je umoran i da više nije u stanju da im se

suprotstavlja. U stvari, beše se i čas vratio na onaj prvi razgovor s njima, od pre šest meseci, kad su mu za taj prokleti voz, kojim je valjda ipak doputovao, takođe rekli da ga je izmislio i napregnu se sad da iz svesti izvuče neki zapamćeni pisak lokomotive, ili bar ono resko i žalostivo bruanje šina, ali ničega se nije sećao. Čak mu pred očima iskršnuše sve one ledine i šikare oko varošice koje je često, kad bi skrenuo u svojim šetnjama, posmatrao tugujući — a i ne priznajući to sebi — za bukom i metežom velegrada, ali nijedna slika železničkog nasipa ili bar izgažene šljake ne ispliva sad iz njegovog pamćenja da ga obraduje. „Bože, gde li sam ja ovo dospeo“, pitao se, osećajući kako ga podilazi jeza od neke nepojamne strave.

— Šta ste se toliko zabrinuli — iskezi se onaj na vratima. — Pa, valjda, postoji još neki način da se otpušte odavde!

Gospodin Goluža ga čutke pogleda.

— Eto, na primer, ako se otisnete niz reku začas ćete stići na sever.

— Ali ja ne znam da plivam — lecnu se on.

— Pa zato vam to i predlažemo — nasmeja se najstariji varošanin.

— Gluposti — zacereka se gospodin Goluža. — O mom životu ipak ja odlučujem.

— Varate se. Vaš život pripada nama, jer ste nas ponižili. A što je najgore: naše žene samo o vama pričaju. Vredaju nas, tvrdeći da ste vi neki osobit muškarac.

— Žene uvek osete pravog muškarca — šapnu on i s neskrivenim ponosom uhvati u ogledalu svoj lik, koji mu se u poslednje vreme sve više dopadao.

— Kazaćemo svojim ženama da ste kukavica. A kad vas one prezru — javno će vas popljuvati cela varošica.

— Ali varošica mene obožava — uskliknu on.

— Utoliko pre će vas zgaziti!

— Čekajte! pa ja nikog nisam obmanuo! Kunem vam se: moja reč još uvek važi.

— Fućamo mi na vašu reč: ona ništa ne vredi dokle god ste živi! Juče nam je to najzad postalo jasno kad ste pred berberinom otkrili svoj sramotni strah od smrti!

— To je bio običan nesporazum — reče on drhtavim glasom.

— Sporazumite se onda sa nama: dokažite nam da imate bar malo časti.

Gospodin Goluža priđe prozoru i utrnulim prstima odškrinu čipkastu zavesu: napolju se zimska izmaglica već zgušnjavala u ledenu tminu za koju mu se odjednom učini da se — poput crne mramorne ploče — nadvija nad njim. Oseti stud u nogama i prvi put, posle toliko vremena, očajnički zažali za svojom tavanskom sobicom i bezličnim, sirotinjskim životom od kojeg beše utekao. Okrenu se zatim prema njima: zakopčanih kaputa — gužvajući nesvesno rukama kape i šubare — čekali su ga da se izjasni. „Kujini sinovi“, pomisli on i, ne prepoznajući više sopstveni glas, upita ih:

— Koji je sutra dan?

— Nedelja, ako nemate ništa protiv, časni gospodine.

— Onda me sutra čekajte na mostu! — reče on odlučno.

Kad odoše, gospodin Goluža se dade na posao. Nije gubio ni časa: brzo je spakovao svoj žuti koferčić, obukao zimski kaput i gotovo do očiju navukao crni šešir. Onda je oprezno otvorio vrata. Na žalost, u hodniku su stajala ona dva snažna varošanina i kezila mu se kao da su ga zaista i očekivali.

— Gle — reče on — još ste tu? A ja, eto, krenuo u šetnju.

— Bolje nemojte — posavetova ga onaj krupniji. — Navući čete kijavicu, a to bi — priznajte i sami — bila šteta, jer bi neko sutra mogao pomisliti da plačete.

On se vrati u sobu i zaključa se. Nekoliko trenutaka je stajao, s koferom kraj nogu, ne uspevajući da se pomakne ili bilo šta preduzme. Drhtao je. „Bože, pa oni su stvarno

poludeli“, pomisli i pride prozoru da odmeri visinu s koje će ipak morati da skoči. Ali na zaledenoj mesečini koja mu u tom času otkri prelepу sliku sveta, kakvu valjda nikad dotle ne beše video, on ugleda trojicu od svojih malopređašnjih posetilaca: u bundama i sa šubarima, naoružani štapovima — šetali su se po dvorištu, i, izvijajući glave, osmatrali njegove osvetljene prozore. Jedan od njih mu čak i mahnu. Gospodin Goluža se povuće natraške nekoliko koraka i grčevito se maši za telefonsku slušalicu. Aparat, međutim, nije radio. „Sve su preduzeli“, pomisli i — zaplaka. Napolju je zavijao vetar tako da nije ni pokušavao da više i traži pomoć. Uostalom, znao je da se već sve urotilo protiv njega i da mu se u toj gotovo nestvarnoj noći niko ne bi ni odazvao. Sasvim onemoćao, najzad se svali na krevet. Ležao je: nauznak zabačene glave, s rukama prekrštenim na grudima, bez ijedne jedine misli — kao da se već prepustio sudbini.

U sađu zoru, oni zalupaše na njegova vrata, pozivajući ga da odmah ustane ako zaista namerava da časno umre. Ne čudeći se više ničemu, ali i ne plašeći se konačnog obračuna koji mu je predstojaо s njima, jer u toj dugoj noći beše uspeо — u trenutku najvećeg očaja — da smisli puteve izbavljenja, gospodin Goluža je ležao, pritajen i spokojan, bez glasa. U stvari, prijalo mu je da ih sluša kako nagadaju da je on možda pobegao kroz dimnjak ili se obesio o luster. Tek kad počeše da obijaju bravu, on se mrzvoljno oglasi:

— Sram vas bilo: ne date mi čak ni da poslednji put malo odremam.

U hodniku nastala tajac. Onda se jedan mekani glas jedva ote:

— Samo vi dremnite, gospodine Goluža. Sačekaćemo vas koliko treba.

Naravno, on nije ni pomišljaо da spava, ali nije se ni žurio da izide. Dugo se briјao, pazeći da se ne poseče. Još brižljivije se oblačio — usaglašavajući boje košulje,

kravate i čarapa sa svojim najlepšim svetloplavim odelom. Zatim je, uživajući u svom izgledu, odstojao izvesno vreme pred velikim ogledalom kao da se spremao da krene na svadbu ili neku značajnu svečanost. Uostalom, više se nije bojao: mogao je da bira između dve mogućnosti koje su mu — obe jednostavno — spasavale i život i već stečeni ugled. „Ako mi ipak obe iskliznu, ostaće mi, bogme, noge“, šaptao je, „pa ćemo videti ko je brži: moj strah ili njihov gnev.“ Od zadovoljstva što je sve valjano smislio i izračunao, poče čak i da zvižduće. Onda odlučno otključa i širom otvorí vrata: namah beše rešio da primeni onaj prvi i najprikladniji način izbavljenja.

— Gle, pa vi ste već spremni — uskliknuše radosno sedmorica njegovih jučerašnjih posetilaca.

— Uvek sam bio spremjan — reče on. — Samo, na žalost, moraćemo sve da odložimo.

— Zašto kad smo se već lepo dogovorili o svemu. A, osim toga, i narod se okupio na mostu.

— Baš zato — osmehnu se on i sa dva prsta, požutela od nikotina, ovlašno pogladi tanke izvijene brkove. — U tom narodu, što je sasvim i prirodno, naći će se i predstavnici ovdašnje vlasti, a svaka vlast — pa i vaša — po zakonu je obavezna da spreči onog ko smera da digne ruku — na sebe ili na nekog drugog — svejedno!

— Ne brinite zbog toga, gospodine Goluža: svi naši ljudi od zakona otputovali su jutros rano na skijanje.

— Kakva slučajnost — zagrcnu se on.

— Naprotiv: oni su se namerno izmakli da vas ne ometaju.

— Uviđavni su: svaka im čast — sevnu on očima u stranu: dvoumio se da li da i dalje iskušava sudbinu ili da odmah beži.

Oni ga, međutim, sa velikim uvažavanjem, uhvatiše ispod obe ruke i brižno ga izvedoše napolje. Nije im se opirao. „Da bežim — mogu i kasnije“, mislio je. „Moram pokušati da sačuvam i čast.“ Koračao je polako ispod ogoleljih topola na čijim su se grančicama ljljale injem ukrašene vrane i ponavljaо u sebi onaj već smisljeni govor, sve one probrane i dirljive reči kojima je

naumio da izmami plač, vrisak ili blagu nesvesticu bar nekoj od onih prepodnevnih žena, a zatim da — ne izgubivši ugled — javno odustane od svojeg kobnog nauma, tumačeći taj preokret, razume se, svojim plemenitim obzirima prema dotičnoj, uvažavanja dostoјnoj, gospi čije osetljivo srce — pred najavljenim prizorom njegove toliko žudene i već bliske smrti — pokazuje sklonost da prepukne od očaja. To je bila ona druga, u tančine predviđena, mogućnost izbavljenja koja mu je — dok se sve prkosnijeg hoda i sve bleđeg lica približavao mostu — vraćala poljuljano samopouzdanje. I da bi sasvim nadvladao pritajeni strah od smrti, čiji zadah beše sinoć osetio, on u inat poče da zvižduće.

A kad stiže na most, ču kako okupljeni svet šapuće da se on tim veselim zviždukanjem, u stvari, opršta od života do kojeg mu i nije stalo. Izdignuvši još više glavu, on jednim zamagljenim pogledom obuhvati svetinu koja beše preplavila most i obale reke. Učini mu se da se to cela varošica iskupila da ga isprati sa poklicima oduševljenja i odgovarajućim počastima. Ponesen tim prizorom, zaboravi na strah i — mašući na sve strane šeširom boje mora — pokuša da bar donekle uzvrat pozdrave toj zaljuljanoj gomili što se razmicala da ga propusti. „Ovo je sve zbog mene“, mislio je ushićen. „Svi samo u mene gledaju i svi, strepeći, očekuju šta će ja učiniti. Bože, ovo je onaj trenutak koji sam uvek priželjkivao.“ I tada, najednom, u njegovoj od ponosa zamućenoj svesti blesnu opaka misao da bi za taj jedan jedini trenutak — kojim se iskupljivao čitav čemer i jad njegovog minulog života — vredelo, možda bez imalo žaljenja, čak i umreti. Ipak, tu misao on namah potisnu, i za svaki slučaj, otpoče onaj svoj dugo i brižljivo pripremani govor.

— Hvala vam što ste se iskupili. Ovo je, kao što znate, čas oproštaja kad nam još samo ostaje da se svi, poslednji put, zagledamo u sebe i svoje ništavne živote. . .

— Ostavi ti nas i gledaj svoja posla — doviknu mu neko.

Gospodin Goluža nepredviđeno začuta. Ali najednom u toj zbijenoj i nepomičnoj masi, potonuloj u čutanje, s radošću prepozna mnoge od onih žena na čiju je preosetljivost računao: sve su bile doterane i, kao u inat, lepše nego ikad, jer im seta — prikrivena jedva vidljivim osmesima — beše ozračila lica onom osobenom otmenošću, svojstvenoj samo suzdržanoj patnji. Zatim opazi i neke onemoćale starce: uvijeni u šarenu čebad, sedeli su na drvenim škančićima i, cepteći od studi, strpljivo čekali da i njega — nadžive. Na promrzlu dečurliju koja se tiskala okolo, plazeći mu jezike, nije ni obraćao pažnju: i suviše je bio zaokupljen onim uglednim varošanima čija su ga dostojanstvena i smračena lica opominjala na opreznost.

„Moram ih smekšati“, pomisli i poče da ih uverava kako je on, eto, u njihovom čarobnom mestu — koje je ipak otkrio i zavoleo i suviše kasno da bi mogao izmeniti odnos prema suštini — neočekivano doživeo takve trenutke i stekao takve prijatelje kakve ne pamti od kad zna za sebe — te sad, odlazeći zauvek kao što im je to svojevremeno i obećao, ne može a da se ne upita da li će iko od njih zažaliti za njim ili ga, ako je to nečim zaslužio, možda čak i zadržati u sećanju.

Želeo je odmah da se uveri kakav su utisak ostavile na njih te reči u koje je polagao svu svoju nadu. Pomno je ispitivao sva lica oko sebe. Ali na njima se ništa ne beše promenilo: bila su nepomična i zaledena. Čak ni one žene iz njegovih divnih prepodneva ničim nisu najavljavale da će ga sprečiti u njegovom opakom naumu: dražesno izvijenih glava, zagonetno su se osmehivale kao da su u tom času bile zagledane samo u sebe. Uzaludno ih je očima preklinjao da se opuste i napokon zaridaju nad njegovom sudbinom: učiniše mu se još odsutnije kao da su zaista bile nečim omamljene. Najednom, gospodin Goluža s užasom pojmi da sve one, u stvari, strasno i sa više žudnje od te okupljene svetine, iščekuju njegovu smrt — tu jedinu zalogu da je sve ono što su doživele s njim bilo i osobito i čudesno i fatalno, a što bi sve — ostane li on živ — izgubilo značenje i lepotu one kobi kojom su žezele da budu obeleženc.

„Zar sam u svemu pogrešio“, šapnu.

Ipak nije htio da u to poveruje sve dok ga neko jetko ne opomenu da požuri i najzad uradi ono zbog čega su se svi tu iskupili. „Njima je hladno“, pomisli i začuđenim pogledom još jednom pređe po gomili: žene su se i dalje tajanstveno osmehivale; deca su grizla jabuke; Cigani su, umesto pogrebnog marša, valjda omaškom, svirali — neku veselu melodiju; a sedi starci, klimajući glavama, dremuckali su na svojim stoličicama — očito zadovoljni što smrt i ovog puta dolazi za nekog mlađeg od njih.

„Gotovo je s mojim ugledom“, uzdrhta gospodin Goluža i odluči se da odmah spasava glavu. Naravno, nije htio da ih moli za milost. Toliko ipak nije bio u stanju da se ponizi. „Bežaću“, mislio je, „to je svakako časnije, a valjda i — sigurnije.“ Međutim, njihova zbijena tela, poput živog polukružnog zida, ostavljala su mu jednu jedinu mogućnost, i to onu najgoru — da se preko kamene ograde, na koju se leđima već oslanjao, strmoglavi u reku. Sasvim bespomoćan, osmehivao se nekoliko trenutaka ne shvatajući ništa. Onda mu najednom pade na um da bi možda, hodajući po ogradi, uspeo da se nekako domogne druge obale i onih zamaglijenih prostora gde bi im začas — utekao. Ne oklevajući, on se pope na ogradu, praćen poklicima i pljeskanjem varošana. Možda su oni tako, u isti mah, zagrejavali svoje promrzle dlanove. Svejedno, njemu iznova, poput bleska, promače ona neljudska misao da bi u tom času ipak bilo najlepše — umreti. Naravno, tom kratkom iskušenju nije pridavao nimalo značaja, već — podižući ruke k nebu — otpozdravi dostojanstveno onima dole i stišanim glasom u kojem se, začudo, nisu mogli naslutiti ni žalost ni strah, obrati se gomili ispred sebe:

— Zašto mi nešto ne otpevate: ipak je ovo najradosniji čas moga življenja.

Varošani zapevaše v e č n u j u p a m j a t, a on polako i oprezno, poput slepca, zakorači po širokim kamenim pločama ograde, koja srećom nije bila klizava. Mišići mu se zategnuše, a duh usredsredi na usporene pokrete dugih nogu i vešto izvijenih ruku kojima je održavao ravnotežu. Gledao je pravo u sivkastu daljinu, još uvek natrunjenu uskomešanim vranama. Ali kad stiže na pola

mesta, pogled mu skliznu dole, na reku: tekla je nekako tiše i sporije nego maločas, kao da će se svaki čas zastaviti da ga sačeka. Od toga mu se sve zavrte u glavi i on najednem stade, a varošani prestaše da pevaju.

U iznenadnoj tišini čulo se samo kako u visinama huji vетар. Gospodin Goluža pognu glavu: činilo se da osluškuje poslednje otkucaje svoga srca. U stvari, osećajući da više ne može napraviti nijedan korak niti učiniti bilo šta drugo za svoje izbavljenje, njega ophrva teški stid pred poniženjem koje mu je ostajalo. Zato nekim tuđim glasom reče:

— Braćo moja, ja sam se ipak preračunao: ova vaša ništavna reka će me odvući čak na sever.

— Zar je to uopšte važno — zagrajaše varošani.

— Kako da nije važno. Vi najbolje znate da sam oduvek želeo, makar i mrtav, da stignem na jug.

— Je l' na more — reče neko.

Gospodin Goluža klimnu glavom: osećao je da će u tom času pred svima sramno zaplakati. Začudo, on se samo histerično zacereka, oglašavajući tako sasvim nehotično svoj golemi jad. Smejao se dugo: čitav je podrhtavao, opasno se nadvijajući nad ponorom. Varošani to, naravno, shvatiše sasvim drukčije i još jednom mu zaplijeskaše. Mogao je da ih čuje: divili su mu se što je, u svom poslednjem času, bio u stanju da se izruguje sa životom i podsmeva sopstvenoj smrti. Jedva nazirući tu bezobličnu masu što mu se primicala kao zalijuljani morski val, gospodin Goluža oseti kako mu strah, svojim grozničavim kandžama, kida utrobu i već zausti da im prizna koliko se boji i da ih sve zamoli da mu oproste što, eto, nikad nije ni želeo da umre.

Međutim, pre nego što je uspeo da iz sebe iscedi i jednu reč, on se naglo zanese i samo jednim očajničkim i smeršnim trzajem predugačkih ruku uspe da se nekako uspravi i svoje neskladno telo uvede opet u ravnotežu prostora i vremena. Ozaren zbog toga, šapnu:

— Ima boga!

Ali u tom istom času leva nogu mu se okliznu i on — zaprepašćen što su, eto, obični gumeni đonovi prevarili njegovog spasitelja — izusti s gorčinom:

— Nema ga.

Ali padajući s glavom nadole, on ugleda ispod sebe — more: beskrajno i pritajeno, mamilo ga je svojim modrim dubinama u kojima su ga već čekala sapeta nebesa i one neuhvatljive trepetljive zvezde čija mu je crvenkasta prašina osvetljavala silazak u tu još nikad videnu pa čak i neslućenu lepotu tako da u njegovoj svesti načas usahnu jedna strašna kletva — upućena vaskolikom svetu koji je ostavljao.

I tako najzad svi videše kako se gospodin Goluža, odbacivši se snažno unazad, zavrte poput akrobate, a onda — tela izvijenog i zategnutog u luk — ostade da lebdi u vazduhu kao da je u tom dugom i neverovatnom času bio nečim zaprepašćen ili kao da je — u želji da im se još jednom svima naruga — smisljao način kako da poleti. U potpunoj tišini niko se nije pomicao: svakome se beše oduzeo dah od radosti i iščekivanja. Ali baš tada, kad im se činilo da će se desiti možda i neko čudo, gospodin Goluža se, poput naglo ispuštenog kamena, strmolagavi u reku.

Starci poustajaše sa drvenih stoličica i prekrstiše se. Žene prezrivo pogledaše svoje muževe.

Muževi sagnuše glave, svesni da će odsad morati još više da se dive tom nepoznatom čoveku, jer ih je njegova sudbina — na kojoj su mu već zavideli — primoravala da najzad sagledaju svoje ništavne živote.

Deca nastaviše da jedu jabuke, dok su izvesne trudnice s neskrivenim ponosom gladile svoje trbuhe.

Ipak neko viknu:

— A šta ako on ume da pliva?

Mnogi varošani pojuriše na ogradu mosta, a oni što su stajali na obalama — potrčaše niz reku. Međutim, dugačko telo gospodina Goluže načas se pojavi iz mutne vode, a onda zauvek nestade.

Oni koji su sumnjali u njega — postideše se.

Onaj što je malopre viknuo — ponovo viknu:

— Gospodin Goluža je održao svoju reč dostoјno našim očekivanjima. Videste li ga kako ode prema severu!

— Prema nebu — reče jedan starac. — Neka mu je slava.

ONO DRUGO VREME

— Sramno leto
1905